

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

Навчально-науковий інститут психології та соціальних
наук
Кафедра психології

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни психологія особистості
на тему: **«Психологічні особливості особистісної автономії у юнацькому
віці»**

Виконав(ла): студент(ка) групи С-9-24-Б1ПС(4.0д)

освітньо-професійної програми «Психологія»

Сирота Софія

Керівник: Раєвська Яна Миколаївна

Київ 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи формування особистісної автономії у юнацькому віці.....	6
1.1. Поняття, структура та психологічний зміст особистісної автономії у юнацькому віці.....	6
1.2. Розвиток особистісної автономії у юнацькому віці: психологічні та соціальні аспекти.....	11
1.3. Фактори, що впливають на формування особистісної автономії у юнацькому віці.....	13
Висновки до першого розділу.....	17
Розділ 2. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці.....	19
2.1 Процедура та аналіз результатів досліджень.....	19
2.2 Роль сім'ї, навчального закладу та соціального середовища у розвитку особистісної автономії у юнацькому віці.....	30
Висновки до другого розділу.....	33
Висновок.....	35
Список використаних джерел.....	38
Додатки.....	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування особистісної автономії юнацькому віці є одним із ключових напрямів психологічних досліджень, оскільки саме в цей період відбувається активне становлення самосвідомості, соціальної та емоційної зрілості, а також здатності до самостійного прийняття рішень. Юнаки проходять складний етап розвитку, який характеризується потребою у незалежності від батьків і дорослих, пошуком власних цінностей, формуванням життєвих орієнтирів та соціальної ролі. В умовах сучасного суспільства, де швидкі технологічні зміни, соціальні виклики та інформаційне навантаження створюють додаткові психологічні бар'єри, здатність до автономної поведінки стає критичною для успішної адаптації, самореалізації та ефективної соціалізації молоді. Тема є особливо цікавою для дослідження, оскільки вона дозволяє зрозуміти механізми розвитку самостійності, внутрішньої мотивації та відповідальності за власні дії, що є важливими складовими психологічного здоров'я та особистісного розвитку юнаків.

Водночас дослідження практичних аспектів розвитку особистісної автономії має значну актуальність для освітньої та соціальної практики. Надмірна залежність від дорослих, невпевненість у власних силах, труднощі у прийнятті рішень та соціальна тривожність можуть стати перешкодою для

повноцінного навчання, саморозвитку та інтеграції в соціальне середовище. Аналіз психологічних особливостей юнаків дозволяє визначати ефективні педагогічні та психологічні стратегії, спрямовані на підтримку самостійності, розвиток критичного мислення, відповідальності та здатності до конструктивної взаємодії з однолітками та дорослими.

У науковому плані ця проблема залишається частково невирішеною, оскільки багато досліджень зосереджені на окремих аспектах автономії (емоційна самостійність, навчальна активність), тоді як комплексний підхід до вивчення формування особистісної автономії у юнацькому віці в умовах сучасних соціальних та освітніх викликів ще потребує подальшого розвитку.

Ступінь наукової розробки теми формування особистісної автономії юнацькому віці свідчить про її значну актуальність у сучасній психології та педагогіці. Проблематика автономії та самостійності досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед українських психологів та педагогів ключові внески внесли О.В. Мартинчук, яка розглядала механізми розвитку автономності в освітньому середовищі, та Н.В. Гудима, що акцентувала увагу на впливі соціального середовища на самостійність юнаків. Також важливими є роботи Л.М. Кірішко та Т.П. Калініної, які досліджували взаємозв'язок емоційної зрілості та формування автономної поведінки.

Зарубіжні дослідники, зокрема Р. Голді та С. Кайман розглядали автономію як складову психологічного розвитку молоді, аналізуючи її зв'язок із мотивацією, критичним мисленням та соціальною інтеграцією. Дослідження показують, що автономія формується під впливом індивідуальних особливостей особистості, сімейного виховання, освітнього середовища та соціальних умов.

Разом із тим, попри численні теоретичні та емпіричні дослідження, залишається недостатньо вивченим комплексний вплив сучасних соціальних викликів, зокрема умов невизначеності та стресових ситуацій, на процес формування особистісної автономії юнаків. Менше уваги приділялося практичним методикам розвитку автономії у студентському середовищі та механізмам підтримки молоді в умовах інформаційного перевантаження та

психологічної напруженості. Таким чином, існує потреба у систематичному дослідженні автономії юнаків із урахуванням сучасних соціально-психологічних факторів та освітніх практик, що дозволить розробити ефективні стратегії підтримки самостійності та відповідальності.

Об'єкт дослідження - особистість юнака у процесі формування автономії.

Предмет дослідження - психологічні особливості розвитку особистісної автономії у юнацькому віці.

Мета дослідження - проаналізувати психологічні особливості формування особистісної автономії у юнацькому віці.

Завдання дослідження:

- проаналізувати поняття, структура та психологічний зміст особистісної автономії у юнацькому віці;
- висвітлити фактори, що впливають на формування особистісної автономії у юнацькому віці;
- обґрунтувати роль сім'ї, навчального закладу та соціального середовища у розвитку особистісної автономії у юнацькому віці;
- здійснити дослідження рівня самостійності та автономії у юнацькому віці.

У ході дослідження було використано такі **методи**: теоретичні (аналіз психологічної літератури з метою вивчення стану проблеми, різних точок зору, визначення власних позицій у досліджуваній проблемі, систематизація та узагальнення даних); **практичні** (анкетування).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АВТОНОМІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Поняття, структура та психологічний зміст особистісної автономії

Проблема особистісної автономії у сучасній психологічній науці є однією з ключових у дослідженні становлення зрілої особистості, особливо в юнацькому віці. У сучасному науковому знанні все більше утверджується думка про те, що автономія виступає базовою характеристикою психічного розвитку, яка визначає здатність людини до самостійного вибору, саморегуляції та відповідального життєвого самовизначення. Разом з тим, аналіз проблеми свідчить про відсутність загальноприйнятого визначення поняття «особистісна автономія», що зумовлює різноманітність теоретичних підходів до її трактування.

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання сутності та структури автономії, оскільки саме вона визначає рівень психологічної зрілості особистості та її здатність функціонувати в соціальному середовищі. Слід зазначити, що у психологічній літературі автономія розглядається як багатовимірне явище, яке включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти.

Можна виокремити досить значну кількість психологічних досліджень, присвячених проблемі автономії, однак підходи різних авторів суттєво відрізняються. Зокрема, у працях С. Д. Максименка особистісна автономія розглядається як здатність людини до саморегуляції та самоуправління власною поведінкою на основі внутрішніх мотивів і цінностей [10]. У цьому контексті важливо зазначити, що автономія виступає як інтегративна властивість особистості, яка забезпечує її цілісність та активність.

Звертає на себе увагу той факт, що у гуманістичній психології автономія трактується як здатність особистості діяти відповідно до власного «Я». Зокрема, К. Роджерс підкреслював, що автономна особистість є такою, що орієнтується на власний досвід, внутрішні переживання та цінності, а не на зовнішній тиск чи соціальні очікування [20]. Слід підкреслити, що у цьому підході автономія безпосередньо пов'язується з процесом самоактуалізації та особистісного зростання.

Разом з тим, у теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Райана автономія розглядається як базова психологічна потреба, що полягає у відчутті авторства власних дій та свободи вибору. Було встановлено, що задоволення цієї потреби сприяє розвитку внутрішньої мотивації, підвищенню психологічного благополуччя та життєвої активності особистості [27, с. 14]. При цьому слід зауважити, що недостатнє задоволення потреби в автономії може призводити до внутрішніх конфліктів та зниження адаптивності.

Слід також зауважити, що у вітчизняній психології автономія часто розглядається у контексті самовизначення та самоставлення особистості. Зокрема, М. В. Савчин підкреслює, що автономія є важливою умовою становлення зрілої особистості, оскільки вона забезпечує здатність людини до усвідомленого вибору життєвого шляху [21]. Достатньо сказати, що без розвитку автономії неможливе повноцінне формування життєвої перспективи у юнацькому віці.

Разом з тим, аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що особливе значення автономія має у юнацькому віці. Слід підкреслити, що саме в цей

період відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, формування життєвих цінностей та професійного самовизначення. Характерною особливістю юнацького віку є прагнення до незалежності та відокремлення від батьківської опіки, що безпосередньо пов'язано з розвитком автономії [22].

Зокрема, у дослідженнях І. В. Корчікової встановлено, що особистісна автономія у юнацькому віці виступає чинником визначення життєвої перспективи та впливає на формування стратегій майбутнього самореалізації [7]. Виявлені нами особливості свідчать про те, що рівень автономії безпосередньо пов'язаний із здатністю молодого людини приймати відповідальні рішення та планувати власне життя.

При цьому слід зазначити, що автономія не означає повної незалежності від соціального середовища. Навпаки, вона передбачає гармонійне поєднання внутрішньої самостійності та соціальної взаємодії. У цьому контексті стає очевидним, що автономна особистість здатна зберігати власну позицію, водночас враховуючи соціальні норми та вимоги.

Слід також підкреслити, що важливим аспектом автономії є її зв'язок із психологічним благополуччям. За даними сучасних досліджень, автономні особистості демонструють вищий рівень життєвої задоволеності, емоційної стабільності та стресостійкості [8]. Найбільш імовірною причиною цього є наявність внутрішнього локусу контролю та усвідомленої життєвої позиції.

Разом з тим, аналіз показує, що автономія тісно пов'язана із самоставленням особистості. Зокрема, дослідження В. Оверчук і М. Худи засвідчують, що позитивне самоставлення сприяє розвитку автономії, тоді як низька самооцінка може її обмежувати [14, с. 2]. В той же час, при формуванні автономії важливу роль відіграє соціальне середовище, яке може як підтримувати, так і обмежувати її розвиток.

Необхідно зазначити, що до найбільш характерних ознак особистісної автономії належать: самостійність у прийнятті рішень, відповідальність за власні дії, здатність до критичного мислення, емоційна зрілість та внутрішня мотивація. При цьому слід підкреслити, що розвиток автономії є поступовим

процесом, який залежить від індивідуального життєвого досвіду та соціальних умов.

Особистісна автономія є складним багатокomпонентним психологічним утворенням, яке не може розглядатися як одновимірна характеристика. У сучасному науковому знанні все більше утверджується думка про те, що структура автономії включає взаємопов'язані елементи, які забезпечують її цілісне функціонування у поведінці та діяльності особистості.

Слід зазначити, що аналіз наукових підходів дозволяє виокремити кілька основних структурних компонентів особистісної автономії: когнітивний, емоційно-регулятивний та поведінковий. Разом з тим, окремі дослідники також додають мотиваційний і ціннісно-смысловий компоненти, що дозволяє більш повно розкрити її психологічний зміст.

Необхідно зазначити, що когнітивний компонент пов'язаний із здатністю особистості до самостійного мислення, аналізу ситуацій та прийняття рішень. Він включає критичність мислення, рефлексивність, здатність оцінювати альтернативи та прогнозувати наслідки власних дій.

Слід підкреслити, що саме когнітивний рівень забезпечує усвідомленість автономної поведінки. Звертає на себе увагу той факт, що автономна особистість не просто діє самостійно, а обґрунтовує свої рішення на основі внутрішнього аналізу, а не зовнішнього тиску. Було встановлено, що розвиток когнітивного компоненту особливо активно відбувається у юнацькому віці у зв'язку з формуванням абстрактного мислення [22].

При цьому слід зауважити, що емоційно-регулятивний компонент автономії визначає здатність особистості контролювати власні емоційні стани, зберігати внутрішню рівновагу та не піддаватися надмірному зовнішньому впливу. Він включає емоційну стійкість, самоконтроль та здатність до саморегуляції поведінки.

Слід також зазначити, що саме цей компонент забезпечує психологічну незалежність особистості в умовах соціального тиску. Разом з тим, аналіз

досліджень свідчить, що низький рівень емоційної регуляції може призводити до залежної поведінки та зниження автономності [8].

В той же час характерною особливістю юнацького віку є нестабільність емоційної сфери, що може ускладнювати формування цього компоненту автономії [21].

Необхідно підкреслити, що поведінковий компонент автономії відображає здатність особистості діяти самостійно, приймати рішення та нести відповідальність за їх наслідки. Він проявляється у незалежності дій, ініціативності та здатності протистояти зовнішньому тиску.

Слід зазначити, що саме поведінковий компонент є найбільш очевидним проявом автономії у реальному житті. При цьому важливо підкреслити, що автономна поведінка не означає ізоляцію від соціуму, а передбачає свідоме та відповідальне включення у соціальні відносини.

Разом з тим, аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити мотиваційний компонент автономії. Він пов'язаний із внутрішніми спонуканнями особистості до самостійності, саморозвитку та самореалізації.

Було встановлено, що саме внутрішня мотивація є основою автономної поведінки, оскільки вона забезпечує незалежність від зовнішніх винагород і тиску [27, с. 15]. Достатньо сказати, що чим вищий рівень внутрішньої мотивації, тим більш вираженою є автономність особистості.

Слід також зауважити, що важливу роль у структурі автономії відіграє ціннісно-смысловий компонент. Він включає систему особистісних цінностей, життєвих орієнтирів та смислів, які визначають напрямок поведінки та прийняття рішень.

Звертає на себе увагу той факт, що автономна особистість керується внутрішніми цінностями, а не зовнішніми вимогами. Разом з тим, сформованість ціннісно-смыслові сфери є ключовою умовою становлення зрілої автономії, особливо у юнацькому віці [20].

Слід підкреслити, що всі структурні компоненти автономії тісно взаємопов'язані та утворюють цілісну систему. При цьому когнітивний

компонент забезпечує усвідомлення, емоційний -стабільність, поведінковий - реалізацію, а мотиваційно-ціннісний -внутрішню спрямованість.

Стає очевидним, що порушення будь-якого з компонентів може призводити до зниження рівня автономності. Наприклад, висока мотивація без достатньої емоційної регуляції може проявлятися у імпульсивності, тоді як розвинене мислення без внутрішніх цінностей -у конформній поведінці.

Отже, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що особистісна автономія є складним психологічним утворенням, яке інтегрує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти та виступає важливим чинником розвитку особистості, особливо у юнацькому віці. У той же час її формування залежить як від внутрішніх психологічних характеристик, так і від зовнішніх соціальних умов, що визначає необхідність подальшого її комплексного дослідження.

1.2. Розвиток автономії у юнацькому віці: психологічні та соціальні аспекти

Юнацький вік є одним із найбільш сензитивних періодів для формування особистісної автономії. У сучасному науковому знанні все більше утверджується думка про те, що саме в цей віковий період відбувається інтенсивне становлення самосвідомості, життєвого самовизначення та здатності до незалежного прийняття рішень. Стає очевидним, що автономія у юнацькому віці виступає не лише як психологічна властивість, а як системоутворювальний чинник розвитку зрілої особистості.

У працях вітчизняних і зарубіжних дослідників висвітлюються проблеми розвитку автономії як багатовимірного процесу, що включає психологічні та соціальні аспекти. Зокрема, С. Д. Максименко наголошує, що розвиток особистості у юнацькому віці визначається активною взаємодією внутрішніх психічних процесів та соціального середовища, що забезпечує формування самостійності та відповідальності [10, с. 312].

Разом з тим, аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що психологічні аспекти розвитку автономії пов'язані насамперед із формуванням

самосвідомості, рефлексії, емоційної регуляції та внутрішньої мотивації. Характерною особливістю юнацького віку є інтенсивний розвиток здатності до самоаналізу та критичного осмислення власних дій, що створює основу для становлення автономної поведінки.

Виявлені нами особливості свідчать про те, що важливу роль у розвитку автономії відіграє процес саморегуляції. У дослідженнях О. В. Дроботун підкреслюється, що саморегуляція у юнацькому віці поступово переходить від зовнішнього контролю до внутрішнього, що є ключовою умовою формування автономії [5]. При цьому слід зауважити, що недостатній рівень саморегуляції може ускладнювати процес становлення незалежності.

В той же час дуже важливо зазначити, що соціальні аспекти розвитку автономії пов'язані з процесами соціалізації, міжособистісної взаємодії та впливом референтних груп. Зокрема, у дослідженнях Л. Журавльової, Т. Коломієць та О. Шмиглюк підкреслюється, що саме характер взаємин з однолітками значною мірою визначає рівень самостійності та автономності особистості [6]. Найбільш імовірною причиною цього є потреба юнаків і дівчат у соціальному визнанні та прийнятті.

До найбільш характерних психологічних чинників розвитку автономії у юнацькому віці належать: розвиток рефлексії, формування «Я-концепції», зростання рівня відповідальності та емоційної зрілості. Разом з тим, соціальні чинники включають вплив сім'ї, освітнього середовища та груп однолітків. Слід підкреслити, що саме їх взаємодія забезпечує гармонійний розвиток автономії.

У працях О. М. Литвиненко зазначається, що розвиток самостійності та автономії у юнацькому віці тісно пов'язаний із формуванням здатності до прийняття рішень та усвідомленням їх наслідків [9]. Подібної точки зору дотримуються й інші дослідники, які наголошують на важливості поступового переходу від зовнішньої до внутрішньої детермінації поведінки.

Крім того, привертають увагу дослідження Р. Попова, який підкреслює, що становлення автономності відбувається у процесі діяльності та соціальної

взаємодії, де особистість набуває досвіду самостійного вирішення життєвих завдань [16]. У той же час, аналіз показує, що недостатність такого досвіду може призводити до залежних форм поведінки.

Слід також зауважити, що важливим психологічним аспектом розвитку автономії є формування емоційної стійкості. У монографічних дослідженнях з психології гармонізації характеру в юнацькому віці зазначається, що саме емоційна стабільність дозволяє особистості зберігати внутрішню незалежність у складних життєвих ситуаціях [18, с. 371]. При цьому характерною особливістю юнацького віку є емоційна лабільність, що може ускладнювати розвиток автономності.

В той же час слід також зазначити, що значний вплив на розвиток автономії має соціально-психологічна ситуація, у якій перебуває молодь. Зокрема, у сучасних умовах, особливо в ситуації соціальної нестабільності та війни, автономія набуває особливої значущості. У дослідженнях А. В. Бойченка підкреслюється, що в умовах підвищеного стресу автономність виступає як ресурс психологічної стійкості особистості [2, с. 126].

Разом з тим, аналіз сучасних досліджень свідчить, що розвиток автономії у юнацькому віці тісно пов'язаний із процесом професійного та життєвого самовизначення. Слід підкреслити, що саме у цей період відбувається вибір життєвого шляху, що вимагає високого рівня відповідальності та самостійності.

Звертає на себе увагу той факт, що автономія не означає ізоляцію від соціуму. Навпаки, вона передбачає здатність особистості до свідомої взаємодії з іншими людьми при збереженні власної позиції. При цьому слід зауважити, що надмірна залежність від соціального оточення може стримувати розвиток автономності.

Слід також зазначити, що розвиток автономії відбувається поступово і залежить від поєднання внутрішніх і зовнішніх умов. Надалі особистість проходить шлях від зовнішнього контролю до внутрішньої саморегуляції, що є показником психологічної зрілості.

Таким чином, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що розвиток автономії у юнацькому віці є складним процесом, який включає психологічні та соціальні аспекти. Він визначається рівнем розвитку самосвідомості, емоційної регуляції, міжособистісних взаємин та соціального досвіду. В той же час саме цей період є найбільш сприятливим для формування автономної, відповідальної та зрілої особистості, здатної до самостійного життєвого вибору.

1.3. Фактори, що впливають на формування автономії у юнацькому віці

Перш за все необхідно підкреслити, що формування особистісної автономії у юнацькому віці є складним багатофакторним процесом, який визначається взаємодією внутрішніх психологічних характеристик і зовнішніх соціальних умов. Проблема є мало розробленою і заслуговує на особливу увагу, оскільки саме в цей віковий період закладаються основи самостійності, відповідальності та здатності до життєвого самовизначення.

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання систематизації факторів, що впливають на автономію, оскільки у науковій літературі відсутня єдина узгоджена класифікація. Разом з тим, аналіз сучасних досліджень дозволяє умовно поділити їх на психологічні, соціальні, сімейні, освітні та цифрові чинники.

Стає очевидним, що центральну роль у формуванні автономії відіграють внутрішньоособистісні психологічні характеристики. До найбільш характерних належать рівень самосвідомості, розвиток рефлексії, емоційна стійкість та здатність до саморегуляції.

Виявлені нами особливості свідчать про те, що високий рівень рефлексії сприяє глибшому усвідомленню власних дій і мотивів, що є основою автономної поведінки. В той же час недостатній розвиток рефлексивних процесів може призводити до залежності від зовнішніх оцінок. Найбільш

імовірною причиною цього є недостатній досвід самостійного прийняття рішень у ранніх вікових етапах.

Слід також зауважити, що важливим психологічним чинником є самоставлення особистості. У дослідженнях В. Оверчук і М. Худої встановлено, що позитивне самоставлення є умовою формування внутрішньої впевненості та автономності поведінки [14, с. 87]. При цьому низька самооцінка може зумовлювати конформну поведінку та залежність від соціального оточення.

При цьому важливо зазначити, що автономія значною мірою залежить від характеру мотиваційної сфери. Зокрема, перехід від зовнішньої до внутрішньої мотивації є ключовим етапом її формування.

Разом з тим, аналіз досліджень Чайки Г. В. свідчить, що внутрішня мотивація пов'язана з відчуттям психологічного благополуччя та самореалізації особистості [27, с. 15]. В той же час зовнішня мотивація, заснована на оцінках та контролі, може обмежувати розвиток автономності.

Дуже важливо зазначити, що значний вплив на формування автономії має соціальне середовище. Зокрема, міжособистісні відносини з однолітками, соціальне порівняння та груповий тиск можуть як сприяти, так і гальмувати розвиток самостійності.

До найбільш характерних соціальних чинників належать референтні групи, соціальні норми та очікування. У дослідженнях Чхаїдзе і Самкової підкреслюється, що соціальна підтримка є важливим ресурсом розвитку психологічної стійкості та автономії у юнацькому віці [28, с. 7].

Зокрема, стає очевидним, що сильний груповий тиск може знижувати рівень автономії, формуючи залежність від думки оточення. Надалі це може ускладнювати процес життєвого самовизначення.

Слід підкреслити, що особливу роль у формуванні автономії відіграє сімейне середовище. Тип батьківського виховання, рівень контролю та емоційної підтримки безпосередньо впливають на розвиток самостійності.

У дослідженнях Шестопа І. А. зазначається, що авторитарний стиль виховання може обмежувати розвиток автономії, тоді як демократичний стиль

сприяє формуванню відповідальності та самостійності [29]. Разом з тим, гіперопіка також негативно впливає на становлення незалежності.

З огляду на викладене, важливо зазначити, що освітнє середовище є одним із ключових факторів розвитку автономії. У процесі навчання відбувається формування відповідальності, самодисципліни та навичок самостійного мислення.

У дослідженнях Павлюка Р. В. підкреслюється, що студентське середовище створює умови для поступового переходу від зовнішнього контролю до саморегуляції поведінки [15, с. 3]. При цьому педагогічна підтримка може як стимулювати, так і стримувати розвиток автономності залежно від стилю взаємодії.

В той же час сучасні дослідження звертають увагу на вплив цифрового середовища. Інтернет-простір і соціальні мережі створюють нові умови для самопрезентації та формування автономії.

У роботах Мелоян А. зазначається, що надмірне використання цифрових технологій може призводити до залежної поведінки та зниження автономності [12]. При цьому збалансоване використання цифрових ресурсів, навпаки, може сприяти розвитку самовираження та самостійності.

Слід також зауважити, що автономія тісно пов'язана з психологічною стійкістю особистості. В умовах стресу здатність до самостійного прийняття рішень є показником зрілості.

У дослідженнях Хавули Р. підкреслюється, що автономія є основою побудови життєвої перспективи у юнацькому віці [26, с. 318]. В той же час низький рівень стресостійкості може обмежувати розвиток незалежності.

Фактори, що впливають на формування автономії у юнацькому віці в Додатку А.

Таким чином, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що формування автономії у юнацькому віці визначається складною системою взаємопов'язаних факторів. При цьому психологічні, соціальні, сімейні, освітні та цифрові чинники діють комплексно, взаємодоповнюючи один одного.

Разом з тим, стає очевидним, що жоден із факторів не є визначальним сам по собі. Виявлені нами особливості свідчать про те, що лише їх інтегрована взаємодія забезпечує формування зрілої, відповідальної та автономної особистості. З огляду на викладене, подальші дослідження мають бути спрямовані на поглиблене вивчення механізмів цієї взаємодії.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що особистісна автономія у юнацькому віці є складним багатовимірним психологічним утворенням, яке відображає здатність людини до самостійного прийняття рішень, внутрішньої регуляції поведінки та відповідального життєвого вибору. У сучасному науковому знанні все більше утверджується думка про те, що автономія виступає одним із ключових показників психологічної зрілості особистості та важливим чинником її соціального функціонування.

При визначенні поняття «особистісна автономія» можна спостерігати те, що єдиного загальноприйнятого трактування не існує, що свідчить про багатовимірність і складність цього феномену. Різні наукові підходи розглядають автономію як потребу, властивість, здатність або інтегративну характеристику особистості. Водночас більшість дослідників сходяться на думці, що автономія пов'язана з внутрішньою детермінацією поведінки, саморегуляцією та усвідомленістю життєвих рішень.

З'ясовано, що структура особистісної автономії включає взаємопов'язані компоненти -когнітивний, емоційно-регулятивний, поведінковий, мотиваційний та ціннісно-смысловий. Кожен із них виконує специфічну функцію у забезпеченні автономної поведінки: когнітивний відповідає за усвідомлення та аналіз, емоційний -за стабільність і самоконтроль, поведінковий -за реалізацію рішень, мотиваційний -за внутрішню спонуку, а ціннісно-смысловий -за життєві орієнтири особистості. Разом з тим, лише їх інтегрована взаємодія забезпечує цілісність автономного функціонування.

Слід зазначити, що розвиток автономії у юнацькому віці має специфічні психологічні та соціальні особливості. У цей період відбувається активне формування самосвідомості, системи цінностей, життєвих планів та професійного самовизначення. Характерною особливістю юнацького віку є прагнення до незалежності, самостійності та відокремлення від зовнішнього контролю, що створює сприятливі умови для розвитку автономії. При цьому важливо зазначити, що процес становлення автономності є нерівномірним і супроводжується внутрішніми суперечностями між потребою в самостійності та потребою у соціальній підтримці.

Разом з тим, аналіз досліджень дозволяє стверджувати, що на формування автономії впливає комплекс психологічних, соціальних, сімейних, освітніх та особистісних факторів. Стає очевидним, що ключову роль відіграють рівень розвитку самосвідомості, мотиваційна сфера, емоційна стабільність, особливості міжособистісних взаємин та стиль сімейного виховання. Найбільш імовірною причиною цього є те, що автономія формується у процесі постійної взаємодії особистості із соціальним середовищем та набуття життєвого досвіду.

В той же час слід підкреслити, що сучасні умови соціального розвитку, зокрема нестабільність, інформаційне перевантаження та вплив цифрового середовища, суттєво ускладнюють процес становлення автономності у молоді. Дуже важливо зазначити, що за таких умов особливої значущості набуває розвиток внутрішньої стійкості, критичного мислення та здатності до саморегуляції.

До найбільш характерних наслідків недостатнього розвитку автономії належать залежність від зовнішніх оцінок, труднощі у прийнятті рішень, низький рівень відповідальності та нестійкість життєвих орієнтирів. Надалі це може негативно впливати на процес професійного та особистісного становлення юнаків і дівчат.

Таким чином, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що особистісна автономія є системоутворювальною характеристикою розвитку особистості у юнацькому віці, яка формується під впливом внутрішніх психологічних механізмів і зовнішніх соціальних умов. Її становлення є складним, тривалим і багатфакторним процесом, що потребує подальшого наукового вивчення, особливо в контексті сучасних соціальних змін та викликів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ОСОБИСТІСНОЇ АВТОНОМІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1 Процедура та аналіз результатів досліджень

Емпіричне дослідження було проведено з метою вивчення психологічних особливостей особистісної автономії у юнацькому віці та визначення рівня її сформованості у сучасних умовах соціального розвитку.

Дослідження здійснювалося у кілька послідовних етапів.

Підготовчий етап. На цьому етапі було здійснено аналіз наукової та методичної літератури з проблеми особистісної автономії у юнацькому віці, визначено основні теоретичні підходи до розуміння цього феномену, його структурні компоненти та психологічні особливості розвитку в юнацькому віці. На основі теоретичного аналізу було сформовано концептуальну основу дослідження, визначено мету, завдання та підібрано методичний

інструментарій. Також було розроблено авторський опитувальник для діагностики рівня особистісної автономії.

З метою забезпечення зручності проведення дослідження було створено онлайн-форму в сервісі Google Forms, що дозволило забезпечити доступність, оперативність та анонімність участі респондентів.

Діагностичний етап. На цьому етапі було безпосередньо проведено емпіричне дослідження в онлайн-форматі. Участь у дослідженні взяли 22 респонденти юнацького віку. Усі учасники заповнювали анонімну Google-форму, яка містила блоки запитань, спрямованих на вивчення рівня автономності, самостійності у прийнятті рішень, емоційної незалежності та відповідальності за власні вчинки.

Опитування проводилося в індивідуальному дистанційному форматі, що забезпечило добровільність участі та підвищило рівень щирості відповідей.

Аналітичний етап. Після завершення збору даних було здійснено їх обробку та первинний аналіз.

Результати опитування були систематизовані, узагальнені та інтерпретовані відповідно до визначених показників особистісної автономії. Аналіз включав визначення рівнів сформованості автономії (високий, середній, низький) та виявлення загальних тенденцій у досліджуваній групі.

На основі отриманих даних було здійснено якісну інтерпретацію результатів, що дозволило визначити особливості прояву автономності у юнацькому віці.

Вибірка дослідження була сформована з 22 респондентів юнацького віку, що є достатнім для проведення первинного емпіричного аналізу в межах навчально-дослідницької роботи. Такий обсяг вибірки дозволяє отримати загальні тенденції щодо рівня сформованості особистісної автономії та виявити основні психологічні закономірності у досліджуваній групі.

Формування вибірки здійснювалося за принципом добровільної участі, що відповідає етичним нормам психологічного дослідження та забезпечує підвищення щирості й достовірності отриманих відповідей. Добровільність

участі також сприяє зниженню рівня ситуативного тиску на респондентів та підвищує їхню внутрішню мотивацію до проходження опитування.

Усі учасники були попередньо поінформовані про мету, завдання та умови проведення дослідження, а також про те, що результати будуть використовуватися виключно в узагальненому вигляді. Це забезпечило дотримання принципу інформованої згоди, який є обов'язковим у психологічних дослідженнях.

Важливим етичним аспектом стало забезпечення повної анонімності: у процесі збору даних не фіксувалися персональні ідентифікаційні дані, такі як ім'я, місце навчання чи проживання. Це дозволило мінімізувати соціально бажані відповіді та створити умови для більш відкритого самовираження респондентів.

Для дослідження психологічних особливостей особистісної автономії у юнацькому віці було розроблено авторський опитувальник, який реалізовано в онлайн-форматі за допомогою платформи Google Forms (Додаток Б). Опитувальник мав напівструктурований характер і поєднував соціально-демографічний блок та блок психодіагностичних тверджень, що дозволило комплексно оцінити рівень автономності респондентів.

Перший блок включав загальні запитання, спрямовані на уточнення віку та курсу навчання учасників. Це дало змогу окреслити вікові та освітні характеристики вибірки (16–22+ роки, 1–4 курс, магістратура), що є важливим для подальшого аналізу особливостей становлення автономії у різних етапах юнацького віку.

Основна частина опитувальника була спрямована на діагностику ключових компонентів особистісної автономії, зокрема:

- самостійності у прийнятті рішень;
- відповідальності за власні життєві вибори;
- незалежності від зовнішнього впливу (батьків, друзів, одногрупників);
- здатності до саморегуляції та емоційного контролю;
- самоорганізації навчальної та життєвої діяльності;

- рівня сформованості зрілої особистісної позиції.

Респонденти оцінювали твердження за шкалами типу Лайкерта з варіантами відповідей («ніколи», «рідко», «іноді», «часто», «завжди» або «повністю не згоден» – «повністю згоден»). Така система відповідей дозволила отримати як якісні, так і кількісні дані щодо вираженості автономності.

Опитувальник містив як прямі, так і зворотні твердження, що сприяло зменшенню ефекту соціальної бажаності та підвищенню достовірності відповідей. Зокрема, частина запитань була спрямована на виявлення залежності від думки інших, схильності до зовнішнього впливу та труднощів у самостійному прийнятті рішень.

Загалом запропонований інструмент дозволив оцінити особистісну автономію як багатовимірне психологічне утворення, що включає когнітивний (усвідомлення власних рішень), емоційний (саморегуляція) та поведінковий (самостійність дій) компоненти.

Таким чином, авторський опитувальник є валідним інструментом для первинного дослідження рівня автономності у юнацькому віці та може бути використаний для подальших емпіричних досліджень із поглибленим аналізом психологічних чинників її формування.

Отримані результати дозволяють охарактеризувати вікову структуру вибірки, особливості навчального статусу та рівень сформованості основних компонентів особистісної автономії.

Аналіз вікового складу показав, що найбільшу групу становлять респонденти віком 18–19 років — 59,1% (13 осіб). Другою за чисельністю є група 20–21 рік — 36,4% (8 осіб). Лише один респондент (4,5%) належить до вікової категорії 22 і більше років, тоді як осіб 16–17 років у вибірці не виявлено.

Такий розподіл свідчить про те, що дослідження переважно охоплює пізній юнацький вік, який характеризується активним становленням особистісної автономії, формуванням життєвих цінностей і професійного самовизначення.

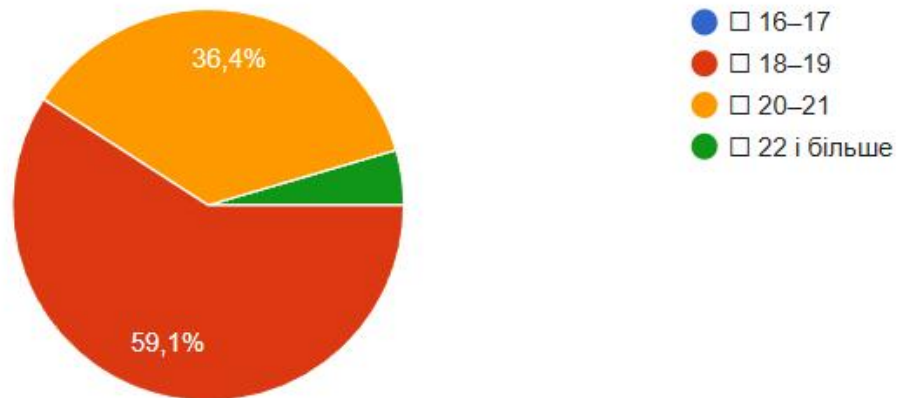

Рис 1. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Щодо освітнього статусу, переважають студенти 2 курсу — 72,7% (16 осіб). Незначну частку становлять студенти 4 курсу — 9,1% (2 особи), магістранти — 13,6% (3 особи), та 3 курсу — 4,5% (1 особа). Респондентів 1 курсу у вибірці не представлено.

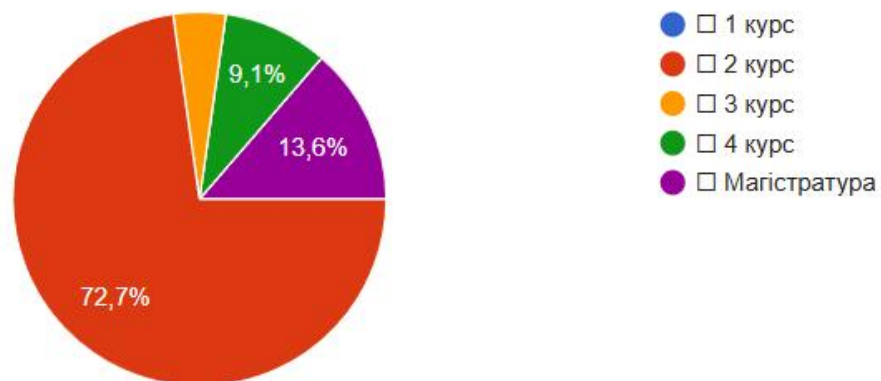

Рис 2. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це дозволяє зробити висновок, що вибірка переважно представлена студентами початкового та середнього етапу навчання, що є важливим для аналізу процесу поступового формування автономності.

Більшість респондентів демонструють високий рівень суб'єктивного відчуття автономності:

- «часто» — 40,9% (9 осіб)
- «завжди» — 36,4% (8 осіб)

Лише 9,1% (2 особи) відповіли «рідко», а 13,6% (3 особи) — «іноді». Відповідей «ніколи» не зафіксовано.

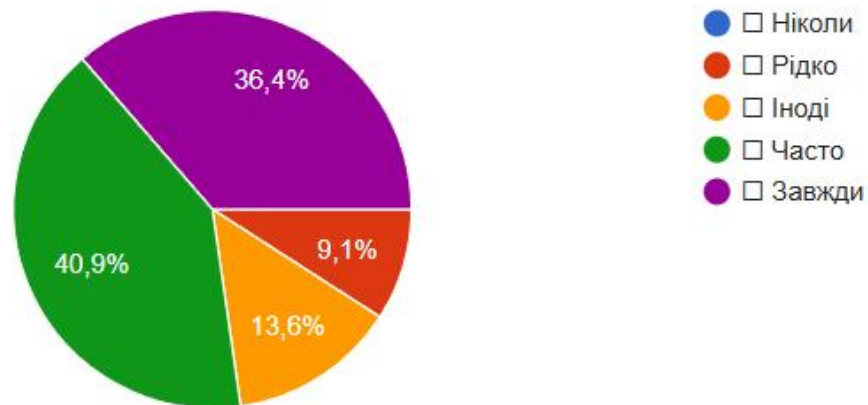

Рис 3. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це свідчить про те, що більшість опитаних сприймають себе як достатньо незалежних у прийнятті рішень.

Переважає високий рівень відповідальності:

- «скоріше згоден» — 27,3% (6 осіб)
- «повністю згоден» — 45,5% (10 осіб)

Разом це становить 72,8% вибірки. Водночас 13,6% (3 особи) не визначилися, а 13,6% демонструють низьку або середню відповідальність.

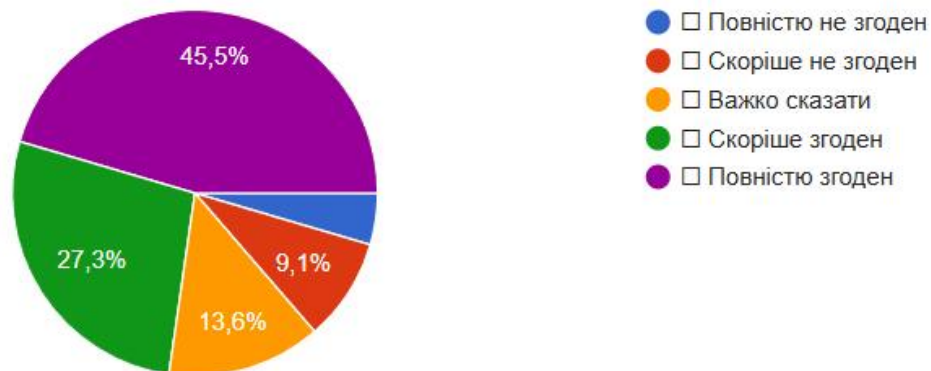

Рис 4. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це вказує на загальну сформованість почуття особистої відповідальності у більшості респондентів.

Більшість респондентів надають значення власній позиції:

- «часто» — 40,9%
- «завжди» — 31,8%

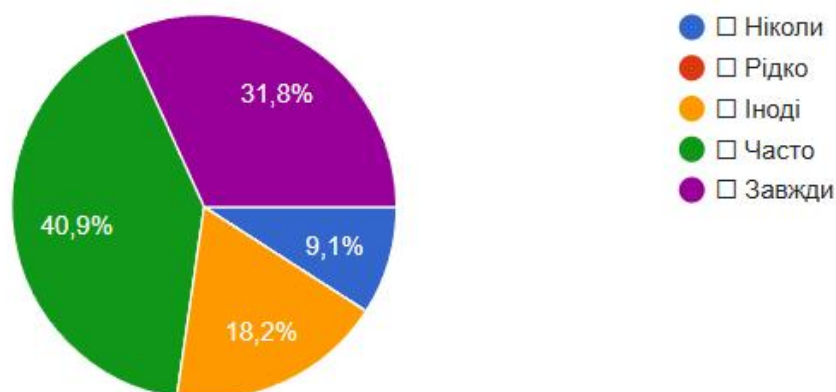

Рис 5. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Разом це 72,7% вибірки. Лише 9,1% респондентів вказали «ніколи», що може свідчити про залежність від зовнішніх оцінок у незначної частини групи.

Більшість респондентів демонструють помірну або низьку залежність:

- «рідко» — 31,8%
- «іноді» — 45,5%
- «ніколи» — 4,5%

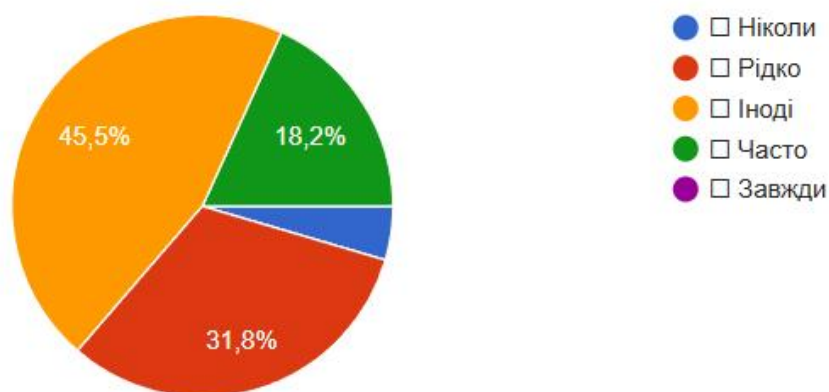

Рис 6. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Лише незначна частина (18,2%) зазначила часту орієнтацію на батьків. Це свідчить про поступове психологічне відокремлення від батьківської позиції.

Залежність від підтримки інших. Результати показали змішану картину:

- «рідко» — 22,7%
- «іноді» — 31,8%
- «часто» — 36,4%

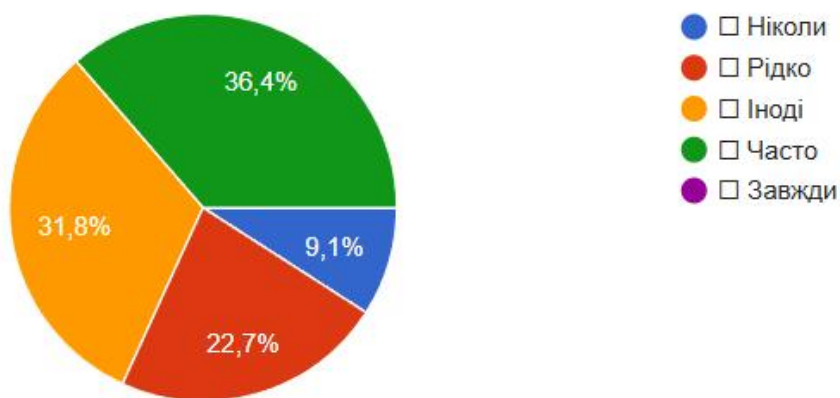

Рис 7. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це свідчить про те, що значна частина респондентів ще потребує соціальної підтримки при прийнятті рішень, що є типовим для юнацького віку.

Схильність до впливу однолітків. Переважає середній рівень впливу:

- «часто» — 40,9%
- «іноді» — 22,7%
- «рідко» — 22,7%

Лише 9,1% зазначили повну незалежність. Це свідчить про збереження значущого впливу референтної групи (друзів, одногрупників).

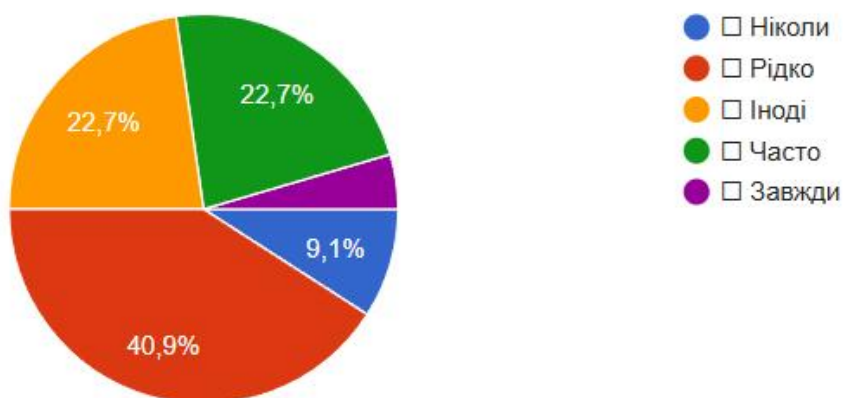

Рис 8. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Рівень самоорганізації є відносно високим:

- «часто» — 22,7%
- «завжди» — 31,8%

Водночас 31,8% відповіли «рідко» або «іноді», що свідчить про нерівномірність розвитку цього компонента автономії.

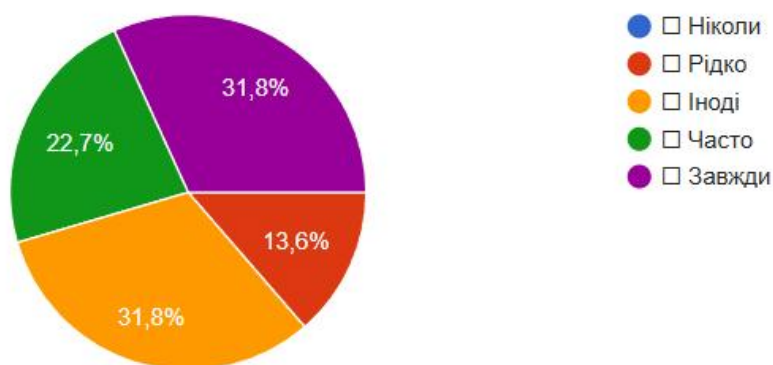

Рис 9. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Переважає більшість респондентів (72,7%) повністю погоджуються з тим, що несуть відповідальність за наслідки своїх дій. Це є важливим показником сформованості зрілої особистісної позиції.

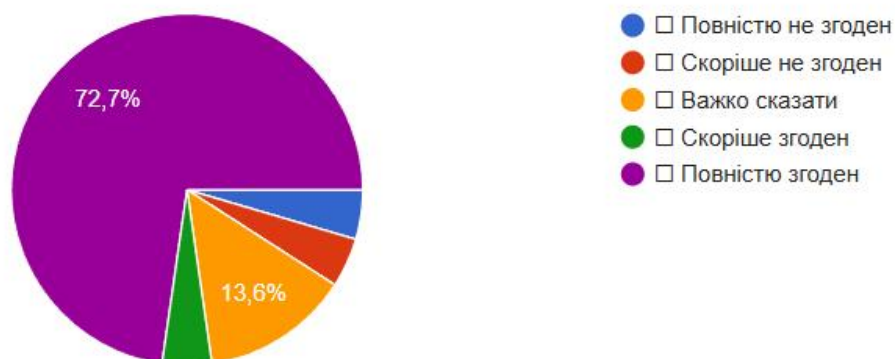

Рис 10. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Емоційна саморегуляція. Більшість респондентів демонструють здатність до контролю емоцій:

- «часто» — 63,6%
- «завжди» — 18,2%

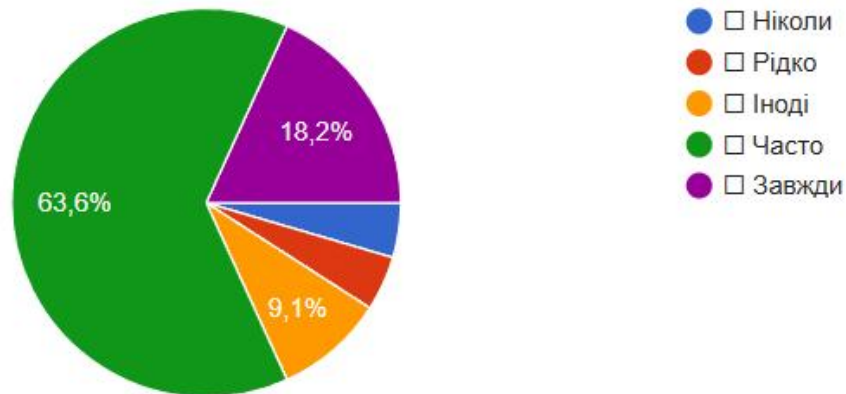

Рис 11. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це свідчить про достатній рівень емоційної зрілості у значної частини вибірки.

Гнучкість у прийнятті рішень. Респонденти демонструють достатню когнітивну гнучкість:

- «часто» — 40,9%
- «завжди» — 22,7%

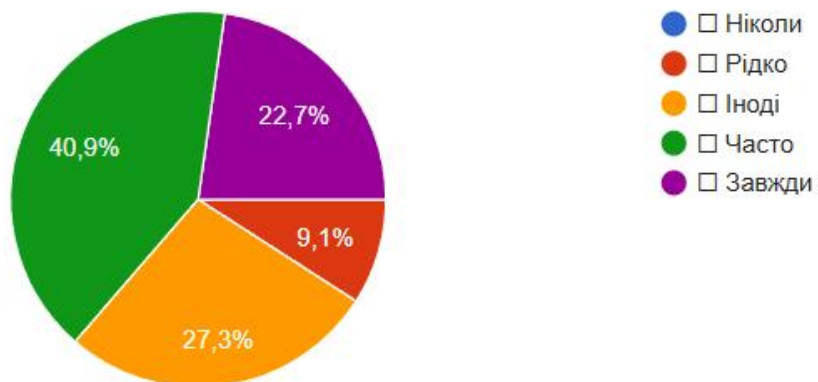

Рис 12. Дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці

Це вказує на здатність переглядати власні рішення та адаптуватися до нових умов.

Отримані дані свідчать, що у більшості респондентів юнацького віку спостерігається середній та вище середнього рівень особистісної автономії. Найбільш сформованими компонентами є відповідальність за власні дії, значущість власної думки та емоційна саморегуляція.

Водночас виявлено зони часткової залежності від соціального оточення (друзі, батьки), а також ситуативну потребу у зовнішній підтримці, що є характерним для етапу становлення автономності у юнацькому віці.

Таблиця 1

**Узагальнені результати анкетування особистісної автономії у
юнацькому віці (n = 22)**

Показник	Домінуючі відповіді	Кількість (n)	%
Вік	18–19 років	13	59,1%
	20–21 рік	8	36,4%
	22+	1	4,5%
Курс навчання	2 курс	16	72,7%
Незалежність у прийнятті рішень	Часто/завжди	17	77,3%
Відповідальність за вибір	Згодні	16	72,7%
Важливість власної думки	Часто/завжди	16	72,7%
Орієнтація на думку батьків	Ніколи/рідко	8	36,4%
Потреба у підтримці інших	Іноді/часто	15	68,2%
Схильність до впливу однолітків	Рідко/іноді	14	63,6%
Самоорганізація навчання	Часто/завжди	12	54,5%
Відповідальність за дії	Високий рівень	16	72,7%
Контроль емоцій	Часто/завжди	18	81,8%

Зміна рішень при помилці	Часто/завжди	14	63,6%
--------------------------	--------------	----	-------

У вибірці переважає середній та високий рівень сформованості особистісної автономії. Більшість респондентів демонструють відповідальність за власні рішення, емоційну саморегуляцію та здатність до самостійного вибору. Водночас зберігається часткова залежність від соціального оточення, що є типовим для юнацького віку.

Таким чином, результати анкетування підтверджують, що процес формування особистісної автономії у юнацькому віці є поступовим і суперечливим, поєднуючи прагнення до незалежності з певною соціальною залежністю.

2.2 Роль сім'ї, навчального закладу та соціального середовища у розвитку автономії у юнацькому віці

Формування особистісної автономії у юнацькому віці є складним і багатофакторним процесом, який відбувається під впливом сім'ї, освітнього середовища та ширшого соціального контексту. У психологічній науці автономія розглядається як здатність особистості до самостійного прийняття рішень, усвідомлення власної відповідальності, регуляції поведінки та формування життєвих цілей на основі внутрішніх переконань, а не зовнішнього тиску [3, с. 51]. Юнацький вік є сензитивним періодом для її становлення, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне формування самосвідомості, життєвих орієнтирів та соціальної ідентичності [22].

Сім'я є первинним і найвпливовішим соціальним інститутом, який визначає базові умови становлення автономної особистості. Саме в сімейному

середовищі формується досвід прийняття рішень, відповідальності та самостійності. Науковці підкреслюють, що стиль сімейного виховання суттєво впливає на розвиток автономії: демократичний стиль сприяє її розвитку, тоді як авторитарний може її гальмувати [21, с. 214].

У сім'ях, де дитині надається право вибору та підтримується її ініціативність, у юнацькому віці формується вища здатність до саморегуляції та впевненість у власних рішеннях [14, с. 62]. Навпаки, надмірний контроль або гіперопіка призводять до формування залежності від думки батьків і зниження рівня автономності [9].

Важливим аспектом є емоційна підтримка сім'ї. Юнаки, які мають довірливі стосунки з батьками, легше проходять процес сепарації та формування власної ідентичності [24, с. 371]. Водночас у період воєнної невизначеності роль сім'ї ще більше зростає, оскільки вона стає джерелом психологічної безпеки та стабільності [2, с. 126].

Навчальний заклад виступає другим ключовим середовищем соціалізації, де автономія набуває практичного вираження через навчальну діяльність, взаємодію з викладачами та однолітками. Саме в освітньому середовищі юнаки вперше стикаються з необхідністю самостійного планування діяльності, відповідальності за результати та прийняття рішень у соціально значущих ситуаціях [20].

Особливо важливим є стиль педагогічної взаємодії. Педагог, який підтримує ініціативність студентів, сприяє розвитку внутрішньої мотивації та автономності. Натомість надмірно директивний стиль навчання може формувати залежність від зовнішнього контролю [18, с. 372].

У сучасних умовах освіта орієнтується на компетентнісний підхід, який передбачає розвиток самостійності, критичного мислення та відповідальності. Це безпосередньо сприяє формуванню автономної особистості, здатної до саморозвитку [11, с. 6].

Крім того, навчальне середовище є простором соціальної взаємодії, де відбувається формування навичок комунікації, вирішення конфліктів та

прийняття групових рішень. Ці процеси є важливими для розвитку соціальної автономії, яка передбачає здатність діяти незалежно у межах соціальних норм [6].

Соціальне середовище, зокрема група однолітків, медіапростір та суспільні норми, є важливим чинником формування автономії у юнацькому віці. У цей період значно зростає вплив референтної групи, яка може як сприяти розвитку самостійності, так і формувати залежність від думки оточення [23].

З одного боку, спілкування з однолітками сприяє розвитку критичного мислення, здатності до аргументації власної позиції та формування соціальної ідентичності. З іншого боку, надмірна орієнтація на групу може знижувати рівень автономії та підвищувати конформність поведінки [8, с. 70].

Окремо слід відзначити вплив цифрового середовища. Сучасні дослідження показують, що соціальні мережі можуть як підтримувати розвиток автономії через доступ до інформації та можливості самовираження, так і обмежувати її через інформаційний тиск та порівняння себе з іншими [12].

У контексті воєнного часу соціальне середовище набуває додаткового значення, оскільки нестабільність та невизначеність підсилюють потребу у соціальній підтримці. Це може як сприяти розвитку внутрішньої автономії через адаптацію до стресових умов, так і тимчасово знижувати її рівень через підвищену тривожність [1, с. 9].

Важливо підкреслити, що розвиток автономії у юнацькому віці є результатом взаємодії сімейного, освітнього та соціального середовищ. Жоден із цих факторів не діє ізолювано. Наприклад, підтримка сім'ї може компенсувати недостатню підтримку в освітньому середовищі, а позитивний вплив однолітків може частково нівелювати сімейні обмеження [26, с. 318].

Дослідники підкреслюють, що гармонійне поєднання цих впливів сприяє формуванню зрілої автономії, яка включає відповідальність, саморегуляцію, внутрішню мотивацію та здатність до незалежного життєвого вибору [7].

Таким чином, розвиток особистісної автономії у юнацькому віці визначається комплексним впливом сім'ї, навчального закладу та соціального

середовища. Сім'я формує базові механізми самостійності та відповідальності, навчальний заклад забезпечує їх розвиток у діяльнісному контексті, а соціальне середовище сприяє закріпленню або корекції автономної поведінки. У сукупності ці фактори визначають рівень зрілості особистості та її здатність до самостійного життєвого функціонування, особливо в умовах соціальної невизначеності.

Висновки до другого розділу

Для проведення емпіричного дослідження рівня особистісної автономії у юнацькому віці було розроблено авторський опитувальник у Google Forms, визначено вибірку досліджуваних та організовано анонімне онлайн-опитування. У дослідженні взяли участь 22 респонденти юнацького віку, що забезпечило отримання первинних даних щодо особливостей прояву автономії у сучасній молоді.

Аналіз результатів анкетування показав, що у більшості опитаних юнаків та дівчат спостерігається сформований середній та високий рівень особистісної автономії. Це проявляється у відчутті незалежності у прийнятті рішень, готовності брати відповідальність за власні життєві вибори, здатності до самостійної організації навчальної діяльності та загалом позитивній самооцінці власної зрілості. Водночас частина респондентів демонструє певну залежність від зовнішніх впливів, зокрема орієнтацію на думку батьків, потребу у підтримці інших та часткову конформність у взаємодії з однолітками. Це

свідчить про неоднорідність рівня сформованості автономії у межах юнацької групи.

Особливо значущим є те, що навіть за умов загальної тенденції до самостійності, у частини досліджуваних зберігається потреба у соціальному схваленні та емоційній підтримці, що є характерним для вікових особливостей юнацького періоду. Водночас більшість респондентів демонструє здатність до емоційної саморегуляції та гнучкості у прийнятті рішень, що є важливими показниками розвитку особистісної автономії.

Аналіз ролі сім'ї, навчального закладу та соціального середовища показав, що розвиток автономії відбувається під впливом комплексу соціальних факторів. Сім'я залишається базовим середовищем формування відповідальності та первинних навичок самостійності, навчальний заклад сприяє розвитку саморегуляції, критичного мислення та навчальної автономії, а соціальне середовище забезпечує формування соціальної ідентичності та перевірку автономних рішень у міжособистісній взаємодії. Водночас встановлено, що надмірна орієнтація на зовнішню думку або підтримку може частково стримувати розвиток внутрішньої автономії.

Узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволяє зробити висновок, що особистісна автономія у юнацькому віці перебуває на етапі активного формування та є чутливою до впливу соціального оточення. Її розвиток залежить від балансу між підтримкою значущих дорослих, самостійним досвідом прийняття рішень та соціальною взаємодією з однолітками. Отримані дані підтверджують необхідність подальшого дослідження чинників, що сприяють зміцненню автономії, а також розробки психолого-педагогічних умов її гармонійного розвитку у сучасній молоді.

ВИСНОВОК

Проведене теоретико-емпіричне дослідження особистісної автономії у юнацькому віці дозволило зробити низку наступних висновків.

1. На основі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що особистісна автономія є складним багатовимірним психологічним утворенням, яке відображає здатність індивіда самотійно регулювати власну поведінку, приймати рішення, нести відповідальність за їх наслідки та зберігати внутрішню незалежність від зовнішнього тиску. Вона є важливою характеристикою зрілості особистості та виступає одним із ключових показників психологічного розвитку у юнацькому віці. Особистісна автономія не означає повної ізоляції від соціального середовища, а передбачає гармонійне поєднання незалежності та соціальної взаємодії.

Встановлено, що структура особистісної автономії включає когнітивний, емоційно-вольовий та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент пов'язаний зі здатністю до самотійного мислення, критичного оцінювання інформації та формування власної позиції. Емоційно-вольовий компонент

відображає здатність до самоконтролю, стійкості у прийнятті рішень та опору зовнішньому впливу. Поведінковий компонент проявляється у реальній самостійності дій, відповідальності за вибір та здатності організовувати власну діяльність без надмірної залежності від інших. Сукупність цих компонентів визначає рівень сформованості автономії особистості у юнацькому віці.

Серед основних чинників формування особистісної автономії визначено психологічні та соціальні детермінанти. До психологічних належать рівень самооцінки, розвиток відповідальності, емоційна зрілість, здатність до саморегуляції та критичність мислення. Соціальні чинники охоплюють особливості сімейного виховання, стиль батьківсько-дитячих відносин, вплив навчального середовища та групи однолітків. Важливу роль відіграє також соціальна ситуація розвитку юнаків, яка визначає ступінь їхньої самостійності та можливості для прийняття власних рішень. У сучасних умовах додатковим чинником виступає соціальна нестабільність, що може як стимулювати розвиток автономії, так і ускладнювати її формування.

Окремо обґрунтовано роль сім'ї, навчального закладу та соціального середовища у розвитку особистісної автономії. Сім'я виступає первинним інститутом формування самостійності, де стиль виховання, рівень довіри та підтримки безпосередньо впливають на здатність юнака до автономних рішень. Навчальний заклад сприяє розвитку автономії через формування відповідальності, самостійності у навчальній діяльності та критичного мислення. Соціальне середовище, зокрема група однолітків і соціальні мережі, визначає рівень зовнішнього впливу, формує соціальні орієнтири та може як підтримувати, так і обмежувати розвиток самостійності.

2. Емпіричним шляхом було здійснено дослідження рівня самостійності та автономії юнаків. У дослідженні взяли участь 22 респонденти юнацького віку, яким було запропоновано авторський опитувальник, розроблений у форматі Google Forms. Опитування проводилося в анонімній формі, що забезпечило відкритість і щирість відповідей, а також підвищило достовірність отриманих результатів.

Аналіз результатів анкетування засвідчив, що у більшості досліджуваних спостерігається середній та підвищений рівень особистісної автономії. Більшість респондентів відчувають себе достатньо незалежними у прийнятті рішень та беруть на себе відповідальність за власні життєві вибори. Водночас частина досліджуваних демонструє певну залежність від думки батьків та соціального оточення, що свідчить про незавершеність процесу автономізації.

Було встановлено, що значна частина юнаків орієнтується на власну думку навіть у випадках її відмінності від позиції інших, що є позитивним показником формування автономності. Разом із тим, виявлено певну суперечливість у поведінкових проявах: при наявності прагнення до самостійності частина респондентів все ж відчуває труднощі у діях без підтримки інших людей та піддається впливу референтної групи.

Позитивним результатом є високий рівень відповідальності за власні дії та достатньо розвинена здатність до саморегуляції емоцій у складних ситуаціях. Це свідчить про наявність базових передумов для формування зрілої особистісної автономії. Водночас окремі показники вказують на нестійкість автономної поведінки, зокрема у ситуаціях соціального тиску та емоційного напруження.

Узагальнення отриманих даних дозволяє зробити висновок, що рівень особистісної автономії у юнацькому віці загалом є середнім із тенденцією до підвищення, що відповідає віковим особливостям розвитку. Юнаки демонструють прагнення до самостійності, однак ще зберігають певну залежність від соціального оточення, насамперед сім'ї та однолітків.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що формування особистісної автономії є поступовим процесом, який залежить від поєднання внутрішніх психологічних характеристик та зовнішніх соціальних умов. Отримані дані підкреслюють необхідність подальшої підтримки розвитку самостійності юнаків через сімейне виховання, освітнє середовище та психологічний супровід, спрямований на зміцнення їхньої відповідальності,

впевненості у власних рішеннях та здатності до автономної поведінки у складних життєвих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байєр О.О., Познякова Г.Л. Психологічні особливості осіб юнацького віку, схильних до автоагресивної поведінки. Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Херсон, 2017. Випуск 4, Том 1. С. 8-12.
2. Бойченко А. В. Психологічні особливості становлення автономності особистості в умовах війни. Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ. 2022. С. 125-128.
3. Герасимова О. І. Експлікація поняття Автономність в психологопедагогічній літературі. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 50- 56.
4. Главінська О. Д. Сучасні аспекти психології становлення особистісної суверенності. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. № 7. С. 50-53

5. Дроботун О. В. Психологічні особливості саморегуляції в юнацькому віці.
URL: <https://dspace.e-u.edu.ua/handle/123456789/1062>
6. Журавльова Л., Коломієць Т., Шмиглюк О. Психологічні особливості міжособистісної взаємодії в юнацькому віці.
URL: <https://sj.udu.edu.ua/index.php/pn/article/view/818>
7. Корчікова І. В. Особистісна автономія як чинник визначення життєвої перспективи в юнацькому віці : автор. Дис. ... канд. Псих. Наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. К., 2018. 24 с. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5177/Korchikova.pdf?sequence=1>
8. Крот В. Автономність особистості як предиктор стресостійкості. *Науковий часопис*. 2022. № 1. С. 68-72.
9. Литвиненко О. М. Психологічні особливості розвитку самостійності та автономії в юнацькому віці. URL: <https://dspace.npu.edu.ua/handle/123456789/3392>
10. Максименко С. Д. Загальна психологія. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/7464/>
11. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології XXI століття: генетико- креативний дискурс. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4(1). С. 1–11.
12. Мелоян А. Психологічні особливості прояву інтернет-залежності в юнацькому віці (про автономію). URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/333>
13. Москалець В. Психологія особистості. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/519-psihologiya-osobistost-moskalets-vp.html>
14. Оверчук В. А., Худа М. Б. Особливості самоставлення осіб юнацького віку.
URL: <https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view/14246>

15. Павлюк Р. В. Формування особистісної автономії студентської молоді як психологічна проблема. URL: <https://visnyk.zu.edu.ua/article/view/psysoc/2020-2-12>
16. Попов Р. Становлення проблеми розвитку автономності особистості в діяльності. *Молодь і ринок*. 2017. № 8. С. 39-45.
17. Прокоф'єва Л. А. Особливості психологічного стану студентської молоді в умовах війни. 5 2023. С. 85–90.
18. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці: Монографія. К.: Логос, 2015. С. 366-383.
19. Психологія обдарованості. 2017. № 13. С. 294–304. URL : <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i13/34.pdf>
20. Психологія особистості : навч. посіб. / укладачі І.О. Петухова, О.Г. Льовкіна, Р.А. Калениченко та ін.; за заг. ред. Є.М. Суліми ; Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2021. 338 с.
21. Савчин М. В. Психологія особистості. URL: https://pidruchniki.com/15840720/psihologiya/psihologiya_osobistosti
22. Савчин М. В. Самовизначення та автономія особистості в юнацькому віці (психологічний аспект). URL: https://pidruchniki.com/psihologiya/samoviznachennya_osobistosti
23. Співак Л. М., Шевченко Л. П. Особливості ідентичності в юнацькому віці (пов'язано з автономією). URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/2143>
24. Титаренко Т. М. Психологія особистості. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/7102/>
25. Ткаченко І. В. Теоретичні засади дослідження особистісної зрілості у зарубіжній та вітчизняній психології. The IV International Scientific and Practical Conference «Modern directions of development of science and technology», January 30–February 01, Liverpool, Great Britain. 2018. С. 229-240
26. Хавула Р. Роль особистісної автономії у побудові життєвої перспективи в юнацькому віці. Проблеми гуманітарних наук. Серія :

Психологія. 2018. № 35. С. 313–323.: URL : <http://phsps.dspu.edu.ua/article/view/158989>

27. Чайка Г. В. Автономія як складова психологічного благополуччя в сучасних дослідженнях. Актуальні проблеми психології. Зб. Наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI. *Психологія обдарованості*. 2017. С. 13-18.

28. Чхайдзе А. О., Самкова О. М. Психологічні особливості психологічної стійкості у юнацькому віці. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-8>

29. Шестопа І. А. Психологічні особливості самовизначення сучасної молоді.

URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3212>

30. Яцюк М. В. Соціально-психологічні умови розвитку автономності особистості в юнацькому віці. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/219>

ДОДАТКИ

Додаток А

Фактори, що впливають на формування автономії у юнацькому віці

Група факторів	Зміст впливу	Прояв у поведінці юнаків	Психологічне значення
Рівень самосвідомості	Усвідомлення власного «Я», рефлексія	Аналіз власних дій, рішень, досвіду	Формування внутрішньої незалежності
Емоційна регуляція	Контроль емоційних реакцій	Стриманість у стресових ситуаціях, стабільність поведінки	Забезпечує психологічну зрілість
Самостворення	Оцінка власної особистості	Впевненість або невпевненість у собі	Визначає рівень самостійності
Внутрішня мотивація	Орієнтація на власні цілі	Самостійний вибір дій без зовнішнього тиску	Підтримує автономну поведінку

Група однолітків	Соціальний вплив ровесників	Конформізм або незалежність думок	Формує соціальну самостійність
Сімейне виховання	Стиль взаємодії в родині	Самостійність або залежність від батьків	Впливає на рівень відповідальності
Освітнє середовище	Вимоги та стиль навчання	Ініціативність у навчанні	Розвиток самодисципліни
Соціальні норми	Очікування суспільства	Погодження або опір соціальному тиску	Формує межі автономії
Цифрове середовище	Соціальні мережі, онлайн-взаємодія	Самопрезентація, залежність або самоконтроль	Новий простір формування «Я»
Життєвий досвід	Участь у різних соціальних ситуаціях	Самостійне вирішення проблем	Закріплює автономну поведінку
Стресові умови	Психологічні навантаження	Адаптація або дезорганізація поведінки	Перевірка рівня автономності
Психологічна стійкість	Здатність долати труднощі	Збереження самостійності у складних умовах	Підсилює зрілість особистості

Додаток Б**Анкетування****Психологічні особливості особистісної автономії у юнацькому віці**

Оберіть один варіант відповіді, який найбільш точно відображає Ваші думки, почуття або поведінку.

Ваш вік:

☐ 16–17

☐ 18–19

☐ 20–21

☐ 22 і більше

Курс навчання:

☐ 1 курс

☐ 2 курс

☐ 3 курс

☐ 4 курс

☐ Магістратура

Я відчуваю себе незалежним(ою) у прийнятті рішень:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Я сам(а) відповідаю за свої життєві вибори:

☐ Повністю не згоден

☐ Скоріше не згоден

☐ Важко сказати

☐ Скоріше згоден

☐ Повністю згоден

Мені важливо мати власну думку, навіть якщо вона відрізняється від думки інших:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Я часто орієнтуюся на думку батьків при прийнятті рішень:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Мені складно діяти без підтримки інших людей:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Я легко піддаюся впливу друзів або однокласників:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Я вмію самостійно організовувати свій навчальний процес:

☐ Ніколи

☐ Рідко

☐ Іноді

☐ Часто

☐ Завжди

Я несу відповідальність за наслідки своїх дій:

☐ Повністю не згоден

☐ Скоріше не згоден

☐ Важко сказати

☐ Скоріше згоден

☐ Повністю згоден

Я можу контролювати свої емоції у складних ситуаціях:

☐ Ніколи

☐ Рідко

- ☐ Іноді
- ☐ Часто
- ☐ Завжди

Я здатний(а) змінювати свої рішення, якщо вони виявляються неправильними:

- ☐ Ніколи
- ☐ Рідко
- ☐ Іноді
- ☐ Часто
- ☐ Завжди

Я вважаю себе самотійною та зрілою особистістю:

- ☐ Повністю не згоден
- ☐ Скоріше не згоден
- ☐ Важко сказати
- ☐ Скоріше згоден
- ☐ Повністю згоден